

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 336.722:061.25(497.4)
338:929 Gorup J.
prejeto: 7. 11. 2006

Vesna Bučič

dr. umetnostne zgodovine, muzejska svetovalka Narodnega muzeja Slovenije v pokoju, Na jami 5, SI –1000 Ljubljana
e-pošta: vesna.bucic@amis.net

Josip Gorup pl. Slavinjski – med gospodarstvom, umetnostjo in družino

IZVLEČEK

V članku je osvetljen lik Notranjca Josipa Gorupa pl. Slavinjskega, ki je s svojo številno družino živel v Trstu in na Reki. Kot vseskozi zaveden Slovenec je zaradi velikih volil za narodne potrebe postal častni občan mnogih slovenskih mest. S svojo ustvarjalnostjo je ostal tesno povezan s Kranjsko in Istro kakor tudi z madžarskimi, hrvaškimi, italijanskimi in avstrijskimi bankami, zavarovalnicami in hranilnicami. Kot velikega slovenskega rodoljuba, mecena, izjemnega dobrotnika, genialnega finančnika in enega najuspešnejših slovenskih gospodarstvenikov ga slovenski zgodovinarji uvrščajo med najbogatejše Slovence. Bil je človek z visoko razvito estetsko kulturo, ljubitelj umetnosti in veliki podpornik umetnikov. Za seboj je pustil lepo število monumentalnih historicističnih objektov, ki še danes služijo svojemu prvotnemu namenu.

KLJUČNE BESEDE

Josip Gorup pl. Slavinjski, družina Gorup, Slavina, gospodarstvo, mecen, Ljubljana, Reka, Koroška, Strmol, realizem, arhitekturni historicizem

ABSTRACT

JOSIP GORUP VON SLAVINJSKI – BETWEEN ECONOMICS, ART AND FAMILY

In the article, the person of Josip Gorup von Slavinjski is illuminated who with his numerous family lived in Trieste and in Rijeka. As a throughout nationally conscious Slovene and due to many bequeaths for national needs he became honourable citizen of several Slovene towns. With his creativity, Gorup remained tightly connected with Carniola and Istria as well as with Hungarian, Croatian, Italian and Austrian banks, insurance companies and savings banks. As a great Slovene patriot, patron, exceptional benefactor, genius financier and one of the most successful Slovene economists, Slovene historians range Gorup among the wealthiest Slovenes. He was a person of highly developed aesthetic culture, admirer of art and grand supporter of artists. He left behind a considerable number of monumental historicist objects, which even nowadays serve their original purpose.

KEY WORDS

Josip Gorup von Slavinjski, Gorup family, Slavina, economics, patron, Ljubljana, Rijeka, Carinthia, Strmol, realism, architectural historicism

Mladost Josipa Gorupa

V Slavini, kulturnem in cerkvenoupravnem središču pivške pokrajine, se je na manjši kmetiji 'pri Smodnikovih' staršema Matevžu Gorupu (1803–1849) in Mariji, roj. Kalister (1815–1861), rodilo pet otrok. Prvorojenec Josip je na svet privekal 6. aprila 1834.¹ Prve šolske klopi je verjetno drgnil v Postojni. V njegovem rojstnem kraju še ni bilo osnovne šole in "otroci iz slavinske in trnjanske fare so hodili v šolo v Postojno".² V letu 1846/1847 je dvanajstletni Josip obiskoval šolo v Gorici,³ potem pa do leta 1851 o njegovem šolanju ni podatkov. Ob pomoči svojega strica Janeza Kalistra (1806–1864), premožnega in uglednega tržaškega veletrgovca, je nadaljeval šolanje za tri leta na klasični gimnaziji v Ljubljani, ni pa razvidno, kje je leta 1854 maturiral.⁴ Na Kalistrovo povabilo je odšel v Trst in v njegovem podjetju začel s svojo trgovsko prakso. Nadarjeni mladi mož, ki še ni dopolnil trideset let, je s svojim izrednim občutkom za finančne posle postal leta 1862 Kalistrov glavni prokurist in v njegovem podjetju vodil izgradnjo proge Maribor–Celovec. Po stričevi smrti (umrl je leta 1864 brez otrok) je skupaj s Francem Kalistrom (1839–1901), bratrancem po mamini strani, postal glavni dedič tržaške firme *Kalister & dediči*. Iz neznanih vzrokov sta se družabnika leta 1876 razšla in še isto leto je podjetni Josip Gorup ustanovil lastno podjetje, ki se je ukvarjalo s finančnimi posli in užitninskimi zakupi.⁵ Sprva je z družino živel v Trstu, pozneje na Reki, kjer je leta 1912 umrl za pljučnico. S podedovanim Kalistrovim milijonskim bogastvom, ki ga je s svojim podjetniškim talentom, pridnostjo in veliko finančno spretnostjo znal večkrat povečati, se je ta skromni in preprosti Notranjec povzdignil v sam vrh poslovnega sveta v Avstro-Ogrski monarhiji.

Josip Gorup ob sedemdesetletnici, 1904 (last: Ksenija Turković, Zagreb).

Gradbena ustvarjalnost Josipa Gorupa na Reki

Ko je v drugi polovici 19. stoletja Ogrska ustvarila na Reki svoj emporij in je pristaniško mesto z naglim razvojem industrije doživelo izjemen gospodarski napredek, je naglemu porastu prebivalcev sledila izgradnja velikih stanovanjskih objektov. Josip Gorup se je še za časa bivanja v Trstu priključil temu obsežnemu področju reške gradbene dejavnosti s svojim ogromnim kapitalom in v središču Reke začel z izgradnjo velikih stanovanjskih objektov. Tako vsaj kažeta letnici 1871/1873, zapisani na tlorisu štirih vogalnih štirinadstropnic, sklenjenih v veliki stavbni blok mestne inzule na nekdanji Piazza Ürmény, sedaj Verdijeve in Zagrebške ulice. Kot njihov avtor se omenja *Giuseppe Baldini*, ni pa razvidno, ali gre za projektanta ali stavbnega izvajalca teh velikih stanovanjskih objektov.⁶ V neorenesančnem slogu sezidana vogalna poslopja z balkonskimi konzolami in balustrskimi ograjami, oblikovanimi v renesančnem duhu kažejo, da so pobude historicizma, ki je v drugi polovici 19. stoletja prevladoval po vsej

¹ Starša sta se poročila leta 1831; Josip se je rodil 1834, Andrej 1836, Marija 1840, Franc 1843 in Ivana 1849; podatki so iz rodovniške skice v arhivu Župnijskega urada v Slavini.

² SŠM, Šolstvo v Postojni; Zabukovec, Slavin a, str. 281. Pouk se je v Slavini začel leta 1847, v dvorazrednico je bila šola razširjena šele 1885.

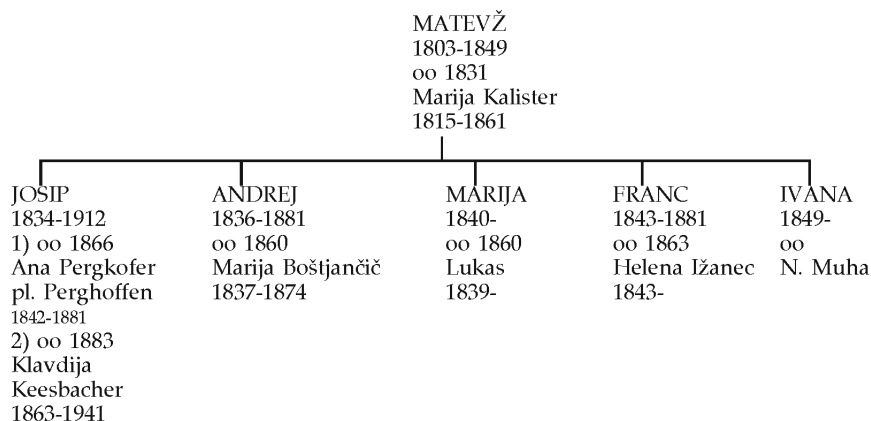
³ PSBL, I, str. 457; SBL, I, str. 234.

⁴ Podatki so iz *Programm des kaiserl. königl. akademischen Gymnasiums in Laibach*, kjer je v letih 1851–1853 v V., VI. in VII. razredu vpisan pod imenom *Gorup Joseph*. V popisu dijakov VIII. razreda njegovega imena ni. V PSBL (str. 457) in SBL (str. 234) je podatek, da je leta 1854 maturiral, vendar brez navedbe šole.

⁵ Za osnovne podatke o Josipu Gorupu glej opomb o 3, poleg tega pa še ES, 3, str. 301; Zabukovec, Slavina, str. 297–298; Savnik, Pomembni Pivčani, str. 108; Granda, Josip Gorup, str. 329–340.

⁶ Glavočić, Stambena arhitektura, str. 118, katalog št. 10. Letnica 1881 na portalovi kovinski luneti lahko pomeni njeno kasnejšo izvedbo.

Družina Matevža Gorupa

Evropi, z večjo ali manjšo zamudo tudi na Reki našle rodovitna tla. V pritličju ene od stavb sta leta 1886 Josip Gorup in Andrija Bukovnik obnovila prostore znane reške kavarne *Caffe Bukounig* in jih polepšala s slikarjimi tržaškega slikarja in dekoraterja *Giovanni Fumija* (1849–1900), ki se je šolal v Benetkah in se potem udomačil na Reki.⁷

Giuseppe Baldini: Gorupova stanovanjska hiša na Reki, 1871/1873 (iz fototeke Pomorskog i povjesnog muzeja na Reki, 2005)

Z razvojem reškega gospodarstva, industrije, pomorstva, kulture in leta 1873 železniške povezave Reke z Zagrebom in Budimpešto se je na Reki naglo povečalo število obiskovalcev, ki so iz vseh krajev avstro-ogrške monarhije prihajali v to cvetoče obmorsko mesto. Josip Gorup se je že med gradnjo te "železne ceste" odločil za izgradnjo velikega hotela, ki ga je leta 1874 postavil na mestu skromnega in že zastarelega hotela Evropa na obali Rive Szapary/Piazzes Adamich, sedaj Rive/Trg Republike Hrvatske. Projektiranje ambiciozno zastavljenega poslojpa je zaupal uglednemu tržaškemu arhitektu *Giuseppeju Bruniju* (1824–1877), diplomantu in članu beneške Akademije,⁸ ki je slovel kot projektant pomembnejših tržaških palač, med njimi monumentalne stavbe tržaškega magistrata na trgu *del'Unità*. Velikanski *Grand hotel Europa*, ki je zavzemal na reški obali celotno mestno inzulo, je projektant zasnoval kot monumentalno palačo, obloženo z neoklasicističnim dekorativnim repertoarjem. Bruni je kot neposredni nadaljevalec mediteranskega eklekticizma arhitekturni kredito prenesel na vsa štiri pročelja. S korintskimi pilastri je prekinil dominantni stavbni horizontalizem in z balkonskimi konzolami in balustrskimi ograjami še dodatno poudaril plastičnost historicističnega izražanja. Arkadna pritličja z ritmično ponavljajočimi se loki, ki so najbolj prepoznavni segment njegove arhitekture, je Bruni povzemal po zgledu odprtih portikov na beneških palačah. Bogati okrasitvi zunanjsčine je bila enakovredna hotelska notranjost, ki je še danes vidna v ureditvi slavnostnega salona v prvem nadstropju *piana nobile*. Stene je že prej omenjeni slikar Giovanni Fumi poslikal leta 1886 z iluzionističnimi pejsažnimi kompozicijami in razigranimi angelci. Bogato okrašeno dvorano so uporabljali tudi reški likovni umetniki, ki so, verjetno s pomočjo Goru-

⁷ Lukežić, Riječki Rotschild, str. 6–7.

⁸ Ivančević, Hoteli, str. 306–312; Žic, Riječka gostoljubivost, str. 28–30.

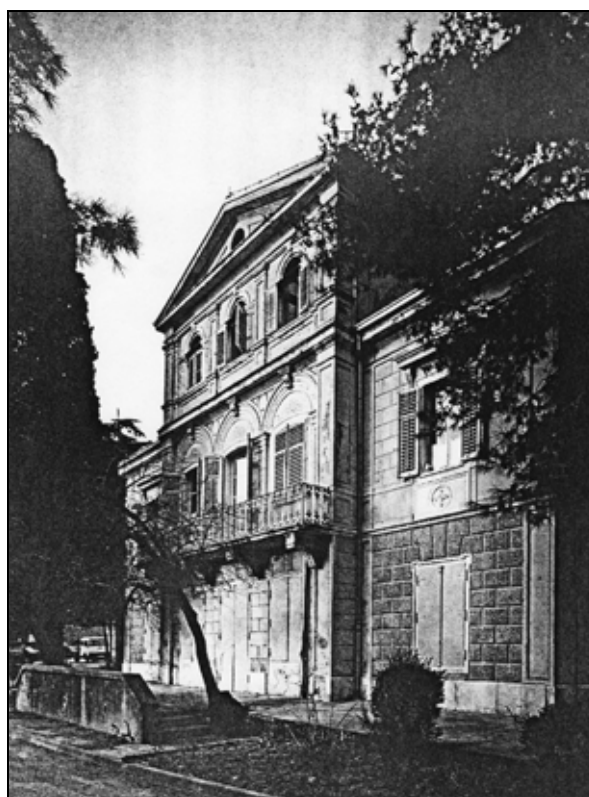

Arhitekt Giuseppe Bruni: Hotel Evropa na reški obali, 1874 (foto: Vesna Bučić, 2005).

povega mecenstva, v njej razstavljali svoja dela.⁹ V pritličju hotela je bil poleg restavracije še *Caffe Centrale*, za meščane najbolj priljubljena kavarna na reški obali. Domačini, navdušeni nad izgradnjo te veličastne palače, so otvoritev hotela pospremili z besedami, da je "Gosp. Gorup, vlasnik Hotela 'Europe', pravi protektor umjetnosti". Pod tem naslovom je namreč umetnostna zgodovinarica dr. Radmila Matejčić v svoji knjigi o Reki predstavila najpomembnejšo Gorupovo kulturno dediščino in s tem reški javnosti predstavila enega takrat najuspešnejših slovenskih gospodarstvenikov.¹⁰ Gorup je hotel prodal leta 1897. Koliko časa je stavba še naprej funkcionirala kot hotel, ni znano. V tem velikanskem stavbnem bloku, ki še danes slovi kot simbol Reke, so sedaj uradi *Primorsko-Goranske županije*. Prostori nekdanje kavarne dunajskega tipa obratujejo še danes pod istim imenom, a žal v popolnoma spremenjeni obliki.

Po izgradnji hotelskega poslopja je arhitekt Bruni za najbogatejšega Slovenca, kot se je takrat o Josipu Gorupu govorilo in pisalo v reških časopisih, projektiral njegovo družinsko vilo, v katero se je leta 1876 vselila Gorupova družina s šestimi otroki. Atraktivna lokacija v zahodnem predelu Reke je bila izbrana ob novo nastalem romantiziranem parku Cecilinovo (nekoč Al Pino), sedaj Podpinjol v parku Mlaka.¹¹ Izkušeni tržaški arhitekt je v času zrelega historicizma načrtoval

Gorupovo enonadstropno vilo po zgledu klasičističnih gosposkih vil iz beneškega zaledja. Tridelno strukturo pročelja je obložil s plitvo rustiko,

Arhitekt Giuseppe Bruni: Gorupova družinska vila na Reki, 1876 (Arhitektura historicizma u Rijeci, str. 170).

⁹ Prav tam.

¹⁰ Matejčić, *Kako čitati grad*, str. 217–220.

¹¹ Ivančević, *Individualna stambena izgradnja*, str. 160–168, katalog št. 221, str. 606.

osrednji del vile nadgradil z visoko povzdignjeno mansardo z zaključnim trikotnim čelom, *piano nobile* z velikim balkonom pa okrasil s pokrožno zaključenimi polji. V skladnih proporcijah oblikovane vile, ki je daleč naokoli samevala sredi velikega in vzorno negovanega vrta, arhitekt ni obremenil z množico historicističnih dekorativnih elementov, kot je to bilo takrat v modi. Po drugi svetovni vojni razlaščen vila je prešla v last reške bolnice in utesnjena med novimi stavbami reškega kliničnega centra počasi propada.

Z izgradnjo železniške postaje in razvojem trgovskega pristanišča so v zahodnem delu Reke nastajali novi stanovanjski objekti. V mestnem predelu Mlaka, na vogalu nekdanje Corsia Deák/Via del Pino, sedaj Krešimirove ulice in Podpinjola, je Gorup zgradil še eno veliko stanovanjsko poslopje. Načrtovanje te neorenesančne štirinadstropne zgradbe je leta 1894 zaupal Tržačanu *Emiliju Ambrosiniju* (1850–1912), uveljavljenem snovalcu reških arhitekturnih in urbanističnih projektov.¹² Na vogalnem poslopiju se vzdolž dveh petosnih fasad vrstijo ločno zaključene arkadne odprtine, ki so bile v tem času, enako kot na Brunijevem hotelu Evropa, značilni historicistični elementi mediteranskega kulturnega kroga.

V letu 1894 je omenjena zidava še ene Gorupove dvonadstropne hiše na reškem Korzu, vendar za sedaj nimam o njej nobenih podatkov. Njegov veličastni mavzolej na reškem pokopališču bo opisan v posebnem poglavju.

"Finančni genij" in uspešen gospodarstvenik

Gorupova hitra pot navzgor in njegovi veliki gospodarski uspehi so tega "finančnega genija" pripeljali do najbogatjega človeka na Reki, ki je tudi v mednarodnih krogih užival velik ugled. Poleg svoje velike gradbene dejavnosti je bil ta samozavestni mož in vsestranski reški meščan eden od ustanoviteljev, podpredsednik in delničar pri ogrsko-hrvaški ladijski družbi *Ungaro Croata*, ravnatelj *Hrvatske banke i štedionice za Primorje* na Sušaku in ravnatelj banke *Banco Fiumano*. Opravljal je posle upravnega svetnika družbe *Società fiumana del Dock*, bil podporni član *Zadruga za pomoč obiteljima trgovačkih činovnika* in glavni delničar avstrijskega *Lloyda*.¹³ Čeprav je s preselitvijo iz Trsta na Reko to mesto postalo njegov drugi dom, v svojem bančnem poslovanju nikoli ni prekinil vezi s Trstom in severozahodno Istro, kot tudi z bližjimi avstrijskimi, madžarskimi in italijanskimi pokrajinami in njihovimi zavarovalni-

cam, hranilnicami in sorodnimi denarnimi zavodi. Skupaj s svojimi sinovi je bil delničar pomembnih ladijskih družb,¹⁴ ki so svoje ladjarske posle poleg v Trstu in na Reki opravljali tudi na Malem Lošinju.¹⁵ Bil je delničar v enainštiridesetih denarnih in gospodarstvenih ustanovah!

Josip Gorup v Ljubljani, Furlaniji, Kvarnerju in na Vrbskem jezeru

Gorup je bil s svojimi finančnimi posli tesno povezan tudi z Ljubljano. Ko je leta 1895 mesto prizadel katastrofalen potres in je bila temeljito poškodovana polovica ljubljanskih stavb, je Gorup svoj kapital vložil v gradnjo štirih velikih stanovanjskih blokov z 72 stanovanji, ki so bili namenjeni ljubljanskemu uradništvu.¹⁶ Lokacija je bila izbrana ob glavni prometni žili Ljubljane s starim izročilom nekdanje Dunajske ceste. Na njenih vogalih z Rimsko cesto sta pozidani dve stavbi, ki sta tlorisno sestavljeni iz dveh pravokotno združenih kril. Njim sta vzdolž nekdanje Dunajske, sedaj Slovenske ceste, priključeni še dve trinadstropnici. Gradnjo teh monumetalnih poslopij je Gorup zaupal ljubljanskemu stavbeniku *Viljemu Treu* (1845–1926),¹⁷ ki se je leta 1891 kot tehnični vodja Kranjske stavbinske družbe osamosvojil in po tujih in lastnih načrtih zgradil številna javna in zasebna poslopja, še zdaj značilna za podobo Ljubljane. Treove stavbe sodijo v vrh pozne historicistične arhitekture, ki je bila v Ljubljani bolj naklonjena dunajskim kot italijanskim vplivom. Vogalna stavba na Rimski cesti 7 ima na portalu letnici izgradnje 1896–1897, na Rimski 9 pa so na stenah tretjega nadstropja plitvoreliefne letnice 1898 na štirih reliefnih kartušah. Na večosnih tektonsko pretehtanih fasadah s prvimi neorenesančnega sloga izstopajo dokaj reprezentančni portali z renesančnimi, delno tudi baročnimi sestavinami, ki imajo na kartušah pod polkrožnim zaključkom črki *JG* v frakturni pisavi. Gre za inicialke njegovega naročnika Josipa Gorupa, ki je z gradnjo velikih

¹⁴ Pahor, *Sto let*, str. 7, 30, 33 in 37. Bil je lastnik ladje *Rečina* in jo po enem letu prodal dubrovniškemu pomorskemu društvu *Naprijed*. Lastnica ladje je bila tudi Gorupova sestra Ivana, poročena Muha.

¹⁵ Terčon, *Z barko*, str. 30–31. Na str. 104 avtorica navaja, da so v izolski mestni četrti Delle Pena ob robu mesta že leta 1887 popravljali stare in gradili nove barke. Leta 1905 je začel Josip Gorup pripravljati prostor na Skalalah sv. Petra, namenjen ladjedelnici. Tam naj bi gradili manjše ladje, primerne za obalno plovbo. Na str. 105 v opombi 236 se Josip Gorup omenja kot delničar ladje - delnice sv. Marka tržaškega Tehničnega zavoda (Stabilimento tecnico).

¹⁶ *Slovan*, II, str. 160. Krajši članek z naslovom "Josip vitez Gorup pl. Slavinski" je bil napisan ob njegovi 70-letnici in v njem je bila prvič objavljena njegova fotografija v slovenskem tisku.

¹⁷ Valenčič, Ljubljansko stavbeništvo, str. 142–143; *SBL*, I, str. 174.

¹² Glavočić, Stambene zgrade, katalog št. 232, str. 612.

¹³ Izčrpni podatki o Gorupovih številnih gospodarskih funkcijah in denarniških poslih je dr. Lukežič povzel iz njegove zapuščinske razprave na Reki in jih citiral v časopisnem članku, omenjenem v opombi 7.

Stavbenik Viljem Treo: Gorupova stanovanjska hiša v Ljubljani, 1898 (foto: Vesna Bučič, 2005).

popotresnih stavb zapustil Ljubljani in njenemu uradništvu pomembno arhitekturno dediščino. Mesto se mu je oddolžilo s tem, da je začetni del takratne Dunajske ceste preimenovalo v Gorupovo ulico, to pa je socialistična oblast v sedemdesetih letih 20. stoletja spremenila v Kardeljevo. Namesto da bi ji v počastitev tega velikega dobrotnika, ki ga štejemo med najbogatejše Slovence, ponovno vrnilo njeno staro ime, so jo nepoznavalci Gorupovih zaslug preimenovali v Slovensko cesto, da bi jo tako imensko priključili ljubljanski magistrali!

Josip Gorup je bil eden od ustanoviteljev predilnice v Ajdovščini in leta 1873 soustanovitelj Kranjske stavbinske družbe, ki je mnogo gradila tudi v mestih ob kvarnerski obali. Njen stavbni mojster je bil, kot zaupnik za okraj Volosko-Opatija, že omenjeni stavbenik Viljem Treo, ki je od leta 1890 na tem področju zgradil več vil in tudi nekaj hotelov.¹⁸ Gorup je imel hiše in zemljišča ne le v Ljubljani in na Reki, temveč tudi v Opatiji, Voloski, Miljah in Trstu.¹⁹ V Fiumicellu poleg Ogleja v Furlaniji je bil lastnik nekdanjega samostanskega kompleksa iz 17.–19. stoletja, ki ga je po nakupu pretvoril v velikansko in zelo donosno agrarno posestvo. Omenjajo se še njegove počitniške vile v Krivi Vrbi (*Krumpendorf*) in Pričicah (*Pritschitz*) ob Vrbskem jezeru, ki jih je kot doto razdelil hčeram iz prvega zakona.²⁰ Ves ta del njegovega imetja ostaja

za sedaj odprt za nadaljnje raziskave.

V letih 1889–1891 je bil Gorup poslanec v Kranjskem deželnem zboru in v njem zastopal okraje Postojna-Vrhnika-Lož. Leta 1889 se je v zbornici z veliko vnemo potegoval za ustanovitev deželne hipotekarne banke, 1890 pa je postal član odseka za dolensko železnico.²¹

Gorup kot veliki narodni dobrotnik, njegova častna članstva in plemstvo

Gorup je kot zaveden naprednjak poklanjal velik del svojih dohodkov kulturnim, humanitarnim in gospodarskim društvom ter si pridobil sloves narodnega dobrotnika in mecena. Trajni spomenik na kulturnem področju si je postavil s financiranjem izdaje drugega in tretjega zvezka poezij pesnika Simona Gregorčiča. Z izplačilom honorarja za prvi zvezek je pesnika rešil velikih dolgov, ta pa se je svojemu mecenu oddolžil s posvetilom v tretji knjigi svojih zbranih pesmi.

Josip Gorup je bil imenovan za častnega meščana v 53 mestih in občinah, 22 društev pa ga je proglasilo za svojega častnega člana.²² *Slovan* je

¹⁸ Prav tam, str. 137 in 142–143.

¹⁹ Lukežič, Riječki Rotschild, str. 7.

²⁰ V agrarnem posestvu Fiumicello, ki ga je vodil upraviatelj De Franzoni, so se po drugi svetovni vojni sestali

Gorupovi dediči zaradi delitve in prodaje posestva. Podatke o tem sta mi posredovala Gorupova vnuka, ki živita v Zagrebu, in mi obujala spomine na njuna počitnikovanja v Gorupovih vilah v Krivi Vrbi. Vilo v Krivi Vrbi omenja tudi Ivan Hribar (*Moji spomini*, I, str.181).

²¹ Glej opombo 5.

²² Glej opombo 19. Mesta so z nemškimi imeni naštetja v *Genealogisches Taschenbuch 1908/09*, str. 211–212.

v čestitki ob njegovi 70-letnici zapisal: "75 častnih diplom mest, trgov, vasi in društev ima veletržec Josip Gorup ter je v tem oziru dosegel število, kakor še nikdar noben Slovenec". Poleg naštevanja njegovih zaslug za "našo umetnost" je slavljenca opredelil kot "kapitalista rodoljubnega, radodarnega srca in požrtvovalnih rok, ki je v slovenskem narodu posebno izredna izjema".²³ V *Slovanu* je objavljena tudi njegova fotografija, ki so jo potem avtorji, ko so omenjali Gorupa v svojih prispevkih, večkrat uporabili.

Premožni Josip Gorup nikoli ni pozabil svojih siromašnih sonarodnjakov. V rojstnem kraju Slavina sta z bratranцем Francem Kalistrom sezidala novo šolsko poslopje in ustanovila štipendije za živinorejce slavinske občine.²⁴ Veliko je dal za štipendije za izobraževanje mladine, financiral akademsko podporno društvo *Radogoj* in gmotno poskrbel za vzgojo in izobraževanje deklet. Leta 1888 je kupil staro bolnišnico na Dunajski cesti v Ljubljani in s kupnino omogočil 1896 odprtje Višje dekliške šole in gradnjo Mestnega dekliškega liceja med letoma 1904–1907.²⁵ V arkadnem vходу slednje stavbe, pomembni arhitekturni stvaritvi arhitekta Maksa Fabianija, je vzdana kamnita plošča z reliefnim grbom Ljubljane, na kateri je z zlatimi črkami vklesan napis, da je to poslopje bilo namenjeno slovenski ženski mladini in da ga je "s svojim velikodušnim darilom omogočil JOSIP GORUP vitez Slavinjski". Za velike zasluge ga je občinski svet 8. decembra 1888 proglasil za ljubljanskega častnega meščana.

Čprav je Josip Gorup v mladih letih zapustil svojo rodno Slavino, potem krajši čas deloval v Trstu in večji del svojega bogatega in ustvarjalnega življenja preživel na Reki, je bil in ostal zaveden Slovenec. Kot izjemnega finančnika in gospodarstvenika ga lahko uvrščamo med najbogatejše Slovence. Po njegovi smrti je bilo njegovo velikansko imetje ocenjeno na neverjetnih 40 milijonov kron.²⁶

Cesar Franc Jožef je leta 1898, ob 50-letnici svojega vladanja, odlikoval Josipa Gorupa za vse njegove zasluge z viteškim križem Franc Jožefovega reda. 20. junija 1903 ga je povzdignil v plemiški stan z diplomom in grbom, za katero si je ta veliki domoljub izbral kot pridevek ime rojstnega kraja; odslej se je pisal *Josip Gorup pl. Slavinjski*.²⁷ Blazon njegovega grba se je glasil: deljen s štiri-

najstkrat razcepljeno zlato-rdečo prečko; zgoraj v srebrnem zgornja polovica modrega orla z razprostrtimi krili, spodaj v modrem strma srebrna gora s tremi vrhovi in črno luknjo, pred katero na zelenih tleh koraka zelen zmaj z nazaj obrnjeno glavo. Nad ščitom dva kronana šlema z modrosrebrnim in rdeče-zlatim okrasjem; iz desne krone raste enak moder orel kot v zgornji polovici ščita; iz leve krone raste zlat samorog v desno.²⁸

Grb Josipa Gorupa pl. Slavinjskega, 1903 (slika Kazimirja Petriča po originalu iz Arhiva državnega dvornega urada na Dunaju).

O pridobitvi plemstva je več zapisal ljubljanski župan Ivan Hribar, med drugim tudi, "da Gorupu za njegovo lastno osebo ni bilo veliko do časti, ker je bil po vsej svoji naravi izredno skromen. On sam bi se tudi gotovo ne bil zmenil za plemstvo; bil je namreč dokaj demokratskega mišljenja. Da je žrtvoval v ta namen celo veliko vsoto denarja, zgodilo se je iz ozira na številno rodbino in v največji meri po vplivu svoje dece. Ena čast ga je pa neznansko razradostila; čast namreč, da mu je, ko je napravil velike ustanove, biskup Strossmayer

²³ Glej opombo 16.

²⁴ *Učiteljski tovariš*, str. 363–364. Leta 1888 sta Franc Kallister in Josip Gorup postavila temeljni kamen za novo šolsko poslopje v spomin na 40-letnico vladanja cesarja Franca Jožefa; otvoritev šole je bila leta 1891.

²⁵ *PSBL*, I, 1974, str. 457; *SBL*, I, 1925, str. 234.

²⁶ Lukežič, Riječki Rotschild, str. 7.

²⁷ *Slovan*, II, 1904, str. 160; Zabukovec, Slavina, str. 287–298; Granda, Josip Gorup, str. 338.

²⁸ Na mojo prošnjo je opis grba naredil dr. Miha Preinfalk, za kar se mu lepo zahvaljujem. Črno-belo kopijo grba je dobil z Dunaja heraldik Kazimir Petrič in ga po opisu v *Genealogisches Taschenbuch* (glej opombo 32) koloriral. Grb mi je ljubeznivo posredovala g. Angelika Hribar, ki ga je dobila od g. Mariana Rugájeja iz Kranja. Obema moja iskrena zahvala.

pisal tako lepo in laskavo pismo. Z velikim zanosom pripovedoval mi je o tem pismu, ko sva se nato zopet sestala in dejal je, da ni odlikovanja, ki bi ga moglo toliko razveseliti, kakor pismo Strossmayerjevo"²⁹

Gorupovo družinsko življenje na Reki

O Gorupovem družinskem življenju v dveh zakonih s štirinajstimi otroki se ni kaj dosti vedelo. Bil je zelo skromen mož in o svojem neizmernem bogastvu ni maral nobene publicitete. V novejšem času je o Gorupu in otrocih objavil obširnejši članek v reškem *Novem listu* literarni zgodovinar dr. Irvin Lukežič.³⁰ Več o družinskem življenju Gorupovih na Reki sem izvedela od njegovih vnukov, ki živita v Zagrebu. Priletna gospa Ksenija in gospod Nikola Turković, otroka najmlajše Josipove hčerke Štefanije, obakrat poročene z zagrebškima baronoma Turković, sta mi pripovedovala iz materinih spominov o starem očetu, ki je že pred njunim rojstvom, to je leta 1912, umrl na Reki. Na vpogled sta mi zaupala zanimive zapise Gorupove hčerke Milene, v katerih so poleg spominov na mladostna leta zapisani tudi njeni kritični pogledi na življenje v družinskem domu na Reki.³¹

Josip Gorup je verjetno spoznal *Ano Pergkofer von Perghoffen* (Zakamen, 1842 – Reka, 1881) iz graščine Steinhof v naselju Zakamen (*Stein*) v neposredni bližini Celovca, ko je vodil gradnjo železniške proge Maribor Celovec za podjetje svojega strica Janeza Kalistra. Poročila sta se leta 1866 in v zakonu se jim je rodilo osem otrok.³² Sprva sta živela v Trstu in od leta 1876 na Reki. Žena Ana je pozneje psihično zbolela in to je vplivalo tudi na nekatere od njenih otrok. Kot vdovec se je Gorup znova poročil leta 1883 z mlado Ljubljankom Klavdijo Keesbacher (1863–1941).³³ Ko mu je na enem njegovih prihodov v Ljubljano na železniški postaji padla v oči lepa mladenka, se je takoj pozanimal, kdo naj bi bila ta visoka mlada dama. Nemudoma je zaprosil za sprejem pri njenih starših, ki so premožnega moža radi sprejeli, in kmalu

za tem je postala 30 let mlajša Klavdija druga Gorupova žena.³⁴ Živela sta na Reki in v zakonu se jima je rodilo šest otrok.

Josip Gorup je bil mož markantnega obraza in zelo visoke postave. Bil je znan kot energičen dober gospodar, skrben za dom in družino, avtoritativen in strog pri vzgoji svojih otrok, a popustljiv in dobrohoten do svojih vnukov.³⁵ V patriarhalnem krogu svoje družine je živel pretirano skromno in kljub velikemu bogastvu ni maral stanovanjskega razkošja. V večjih prostorih prvega nadstropja družinske vile so živeli starši, v manjših in v mansardi otroci, kar po dva ali trije v eni sobi. Šele deset let po gradnji vile, ko se je leta 1887 rodil njegov dvanajsti otrok, so hišo povečali s prizidano pralnico in konjušnjicami.³⁶ Živo nasprotje stanovanjski utesnjenosti in skromnosti je bil velik in terasasto oblikovan vrt, poln drevja, zimzelenih rastlin in lovorovih živih meja nad poznejšim teniškim igriščem. Pred vhodom v hišo je stala cela vrsta visokih cipres. Poleg zelenjavnega vrta, hlevov, steklenjakov in ogrevane oranžerije omenja Milena Gorup v svojih spominih, da je bil "najlepši med vsemi rožni vrt, ki ga je oče sam gojil in plemenitil, med cveticami pa posebno ljubil "kraljico rož", najlepšo od tedaj znanih vrtnic".³⁷ Za vrt so skrbeli vrtnar in več njegovih pomočnikov, v hiši pa so se vedno vrstile dojlje in varuške, ki so negovale številne otroke, saj sta Gorupovi soprogi skoraj vsako drugo leto, če ne že vsako, rojevali po enega otroka. Zagrebška vnuka hranita skupinsko fotografijo vseh štirinajst Gorupovih otrok, posneto okrog leta 1895. Za tiste čase je bila prava redkost, da je bilo istočasno živih vseh 14 otrok, čeprav je bila med njimi dvaindvajsetletna razlika.

³⁴ Ustni vir: Ksenija Turković.

³⁵ Milena Fiorese (glej opombo 31) je v spominih zapi sala, da je "v Gorupovi hiši vladal stari patriarhalni sistem, v katerem so sinovi veljali vse, hčere pa kolikor mogoče malo". Za očeta pravi, da je bil zelo zaposlen, pogosto odsoten in da ga skoraj nikoli niso videli. Bil je "neke vrste patriarh in imenovali so ga ter poklicali le kot najvišjo inštanco".

³⁶ Glej opombo 11, katalog 221, str. 606.

³⁷ Milena Fiorese v spominih na svoje otroštvo (glej opombo 31) z nostalgično ljubeznijo opisuje ta "veliki vrt, ki je bil okrašen z okrasnimi rastlinami, bilo je veliko palm, cedrov, hrastov, pušpana, taksonov, evonimusov (?) in mnogo drugega drevja. V drugem delu vrta je bila zelenjava in nekaj nasadov trte, iz katere so delali kislo vino, imenovano "domače". Razen tega je bil tam še velik hlev s konji in kravami ter stavba za vozove, pa še manjše stavbe za kokoši, race in gosi, kakor tudi svinjak za prašiče. Imeli smo živali, ki so bili naša osebna last: pse, ovčke, zajce, morske prašičke, skratka celo Noetovo barko, kar nam je prinašalo veliko veselja. Če smo se lahko izmuznili varuškam, so nas potem zagotovo našli v hlevu".

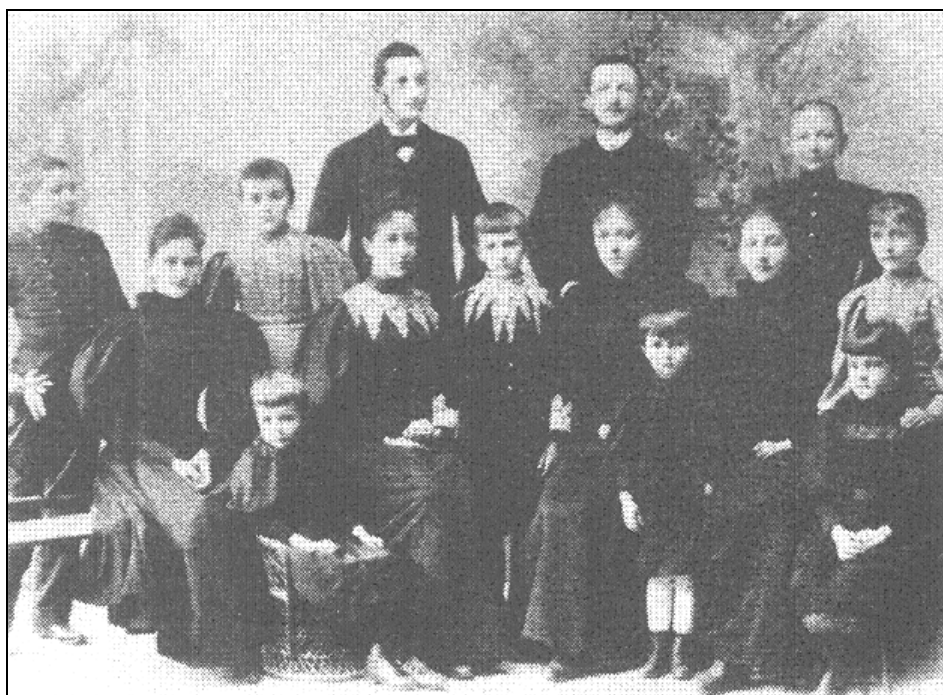
²⁹ Hribar, *Moji spomini*, I, str.181–182. Strossmayerjevo pismo mi je omenjala Gorupova vnukinja Ksenija Turković, za katerega pravi, da je spravljeno nekje med družinsko korespondenco in ga sedaj intenzivno išče.

³⁰ Glej opombo 19.

³¹ Nemške rokopisne in delno tipkane zapise Milene Fiorese, roj.Gorup je transkribirala in prevedla višja bibliotekarka Angelika Hribar, za kar se ji lepo zahvaljujem. Strani niso numerirane; 20 strani je tipkanih, 40 pa pisanih s svinčnikom. Podatki v Gorupovem rodovniku so iz ustnega izročila njegovih vnukov, ki živita v Zagrebu.

³² *Genealogisches Taschenbuch*, 1908/09, str. 211–213.

³³ V rodovniku (glej opombo 32) je podatek, da je bila Klavdija Keesbacher hčerka iz Tirolske priseljenega ljubljanskega zdravnika Friderika Keesbacherja (1831–1901). Bil je tudi glasbeni publicist in od 1881 ravnatelj ljubljanske Filharmonične družbe (*ES*, 5, str. 40).

Štirinajst Gorupovih otrok, ok. 1895 (last: Ksenija Turković, Zagreb).

Popolnih podatkov o šolanju Gorupovih otrok še nismo odkrili. Čeprav so živeli na hrvaškem ozemlju, so dobro obvladali slovenščino, kar potrjuje ohranjena korespondenca s prijateljsko družino Dragotina Hribarja v Ljubljani. Prav verjetno je, da so obiskovali šole v Ljubljani, saj je bil Gorup tesno povezan s tem mestom. Iz zapisa v Mileninih spominih je razvidno, da so njene polsestre hodile v zasebno ljudsko šolo učiteljice Irme Huth, ki je v Ljubljani na Poljanski cesti vodila šolo s pravico javnosti.³⁸ Z dekleti so se na domu ukvarjale vzgojiteljice. Na Reki so jih v začetku poučevale slovenske učiteljice, dekleta iz drugega Gorupovega zakona pa so potem nadaljevala šolanje na internatski gimnaziji *Sacré Coeur* v Gradcu, ki so jo vodile francoske redovnice in je od nekdaj slovela kot zelo stroga šola.³⁹ Ambiciozna Gorupova hči Milena si je, kakor razberemo iz njenih spominov, zelo želela nadaljevati s šolanjem. Oče, ki je v hiši vedno imel zadnjo besedo, je o daljšem šolanju deklet bil mnenja, "da bi to bilo ravno tako, kot če bi si dekleta ostrigla lase in kadila cigarete".⁴⁰

Ljubljanski župan Ivan Hribar v knjigi *Moji spomini* omenja, da si je Gorup kot velik rodoljub želel imeti za svoje hčere slovenske zete. Žal te niso bile očetovega prepričanja in Hribar pripominja, "da jim je Slovenec bil nekam premalo".⁴¹ Tudi po pripovedi g. Ksenije Turković je bil Josip Gorup zelo užaloščen, ker so si njegove hčere izbirale za može večinoma "tujce" in svojih zetov ni maral. Vseh devet Josipovih hčera, ki so bile oskrbljene s primerno doto, je z družinami živelo v raznih krajih monarhije. Edina, ki se je poročila na Reki in pozneje psihično zbolela, je živela v pritličju družinske vile na Mlaki.

Otroci iz prvega zakona z Ano Pergkofer⁴²

Prvorojeni sin *Kornelij* (Zakamen, 1868 – Trst, 1952) je v zakonu (1897) s hčerko tržaškega advokata Albertino Volpi von Monvolpe imel pet otrok. V Trstu je nadaljeval z očetovimi posli in postopoma prevzel vodstvo celotnega družinskega premoženja. V času prve svetovne vojne je bil v Trstu

⁴¹ Hribar, *Moji spomini*, I, str.181.

⁴² Osnovni podatki o Gorupovih soprogah in otrocih iz obeh zakonov so povzeti iz *Genealogisches Taschenbuch* (glej opombo 28) in dopolnjeni s podatki iz Lukežičevega članka v reškem Novem listu (glej opombo 19). Družinski podatki so povzeti po ustnem posredovanju Gorupove vnukinje g. Ksenije Turković, nekaj pa jih je iz rokopisnih spominov Gorupove hčerke Milene Fiorese. V družinskem arhivu tiskarja in knjigarja Dragotina Hribarja je ohranjena korespondenca med Hribarjevimi in Gorupovimi otroki in vnuki.

³⁸ Vzgojiteljica Irma Huth (1835–1900) je leta 1867 odprla v Ljubljani lasten penzionat s trirazredno dekliško šolo. Leta 1869 je šola postala šestrazredna in 1872 dobila pravico javnosti.

³⁹ Ustno izročilo g. Ksenije Turković in omemba v rokopisnih spominih Milene Fiorese.

⁴⁰ Iz rokopisnih spominov Milene Fiorese.

konzul kraljevine Srbije. Josip Gorup je sprva naredil oporoko, po kateri naj bi večino premoženja dedoval najstarejši Kornelij, vendar pod pogojem, da bi poskrbel za vse družinske člane. Ker pa je opazil njegov pohlep in gospodovalnost, in izvedel, da se je ta povrhu vsega podal v nepoštene posle, si je premislil in hudo razočaran to oporoko razveljavil.⁴³

Drugorojeni sin *Milan* (Trst, 1870 – Arosa v Švici, 1914) je imel v zakonu (1894) s sestrično Amalijo Gorup (1871–1948) tri otroke, ki so se rodili na Reki in se delno šolali in živeli v Ljubljani.⁴⁴ Umrli je razmeroma mlad zaradi tuberkuloze, ko se je šel zdraviti v Švico. Milan je bil očetov ljubljenec in po poroki mu je oče daroval majhno neorenesančno vilo v neposredni bližini družinskega doma. Milan jo je potem temeljito predelal⁴⁵ in kot je pripomnila njegova polsestra Milena v svojih spominih, "je postopoma s prizidki postala prav udobna in urejena". Po moževi smrti je Amalija vilo prodala⁴⁶ in se preselila v Ljubljano. Milan je bil najbolj nadarjen med Gorupovimi otroki. Uveljavil se je kot trgovec, tovarnar in bil kot predsednik in podpredsednik raznih družb in bank zelo cenjen v reških elitnih krogih. Bil je tudi velik lovec, športnik in zelo aktiven fotografski amater. Leta 1899 je na fotografski razstavi na Reki dobil celo diplomu prvega reda za svoje posnetke.

⁴³ Milena Fiorese v svojih spominih piše, da je "v začetku bil oče navdušen nad tem, kako dobro Kornel vodi njegove posle in mu je vse prepuščal; toda Kornelov pohlep, skopost in morda tudi od Perghoferjevih podedovana norost, vse to ga je zapeljalo, da je izgubil mero in cilj, in se podal v nepoštene posle. Prišlo je celo do sodnega procesa, in če ne bi prišlo do vojne, bi bil moral v zapor. To je bil strašen udarec in bolečina za očeta. Ko sem po tistem očeta zopet videla, se mi je zdel popolnoma zlomljen in prepričana sem, da ga je pokopala ta nesreča in ne toliko pljučnica, ker mu je to povsem vzelo telesno odpornost".

⁴⁴ Amalija je bila hčerka Josipovega brata Franca Gorupa in Helene, roj. Izanec. Na Dunaju je študirala glasbo, toda na željo staršev se je odpovedala glasbeni karieri in se poročila z bratrancom Milanom Gorupom. Hčerka Eleonora (1895–1936) se je zdravila zaradi tuberkuloze v Ljubljani in tu tudi umrla. Sin Josip (1898–1926) je naredil samomor v triglavskem pogorju, hčerko Ksenijo (1905–1944), poročeno Hribar pa so leta 1944 skupaj z možem likvidirali gorenjski partizani.

⁴⁵ Ivančević, *Individualne*, str. 166 in 172, katalog št. 238, str. 613. Vila na nekdanji lokaciji Al Pino, sedaj Podpinjol 43, je bila sezidana 1883; po dvakratni menjavi lastnika jo je leta 1894 kupil Josip Gorup, sin Milan pa jo je po načrtih arh. Emilija Ambrosinija temeljito prezidal.

⁴⁶ *ES*, 10, 1996, str. 161. Od leta 1950 deluje v vili Slovenski dom, v katerem je sedež slovenskega kulturno-prosvetnega društva Bazovica (ustanovljen 1947) in študentski slovenski klub Bazovica. V letih 1941–1952 je v Slovenskem domu delovala slovenska osnovna šola, ki jo je obiskovalo ok. 200 učencev. Od 1992 je v vili sedež Zveze Slovencev na Hrvaškem.

Marija (Trst, 1871 – Reka, ?) se je poročila leta 1894 na Reki s Francozom Feliksom Meynierjem, lastnikom reške tovarne papirja. Edinec René je tovarno podedoval, po drugi svetovni vojni pa je bila nacionalizirana. Tudi Marija je, enako kot njena mati, imela psihične težave. Z možem sta živela v pritličju Gorupove hiše na Mlaki.

Olga (Zakamen, 1873 – Dunajsko Novo mesto, 1898) se je poročila leta 1895 na Reki s c. kr. kapitanom korvete Rudolfom Broschem. Imela je sina Rolfa (1896), ki mu je bilo komaj dve leti, ko je Olga na porodu hčerkice umrla. Hčerka je potem podedovala njeno vilo v Porečah (*Pörtschach*) ob Vrbskem jezeru.

Joža (Reka, 1874–?) se je kljub pohabljenosti (imela je grbo) leta 1908 dobro poročila z Žigmundom Kopajtičem pl. Bakarskim, ladjarjem in konzulom kraljevine Norveške na Reki. Poroka je bila v Krivi Vrbi (*Krumpendorf*) ob Vrbskem jezeru. Živela sta na Sušaku in imela sina Aleksandra.

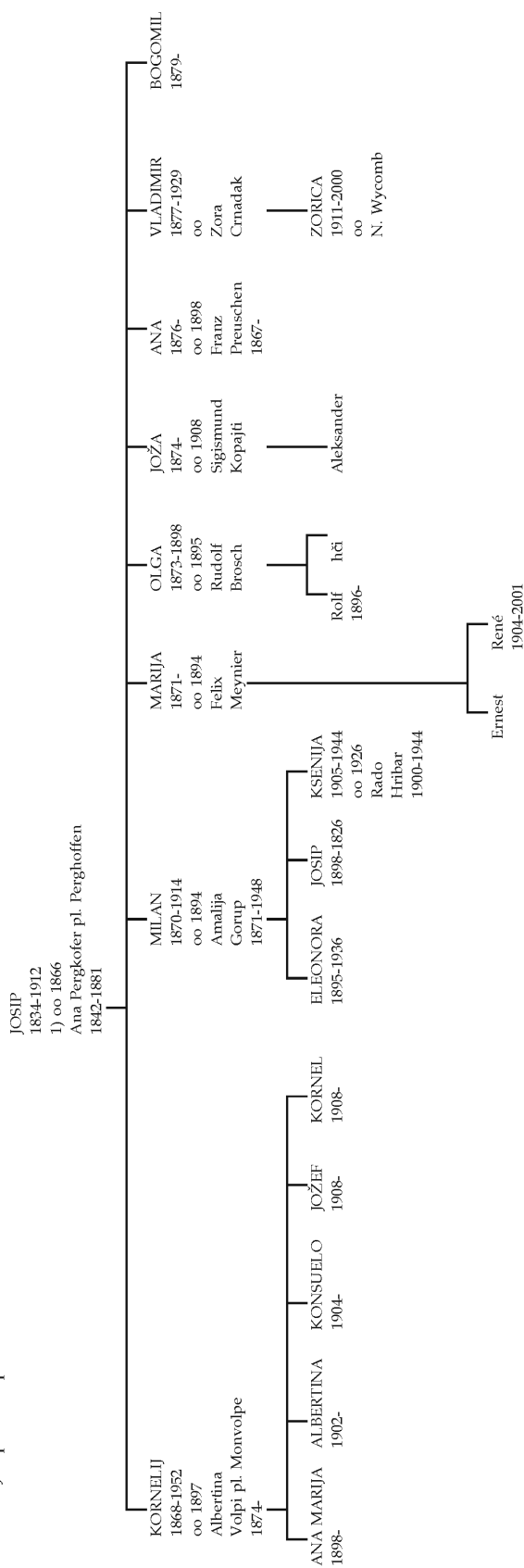
Ana (Reka, 1876–?) se je poročila leta 1898 v Krivi Vrbi z baronom Francem Ludvikom Preuschen von und zu Liebenstein, kapitanom in mornariškim atašejem pri avstroogrskem veleposlanstvu v Washingtonu. Živela sta blizu Salzburga in tam umrla brez potomcev. Po njej so dedovali polbrat Aleksander in nečaka René Meynier in Zorica Wycomb.

Vladimir (Reka, 1877–1929) je bil, sodeč po vojaški uniformi na družinski sliki, gojenec štiriletne Vojnopomorske akademije na Reki. Omenja se kot huzarski poročnik, leta 1914 pa kot član upravnega sveta *Stabilimento prodotti chimici* na Reki. Po poroki z Zoro Crnadak iz Zagreba je živel v Zagrebu in poleti v graščini Jelšingrad pri Šmarju pri Jelšah. Po ločitvi je zašel v finančne težave in naredil samomor. Imela sta hčerko Zorico, poročeno Wycomb, ta pa sina in hčer, ki živita v Londonu in sta dediča stanovanj v denacionalizirani Gorupovi hiši v Ljubljani.

Bogomil (Reka, 1879–?) je bil osmi in zadnji Josipov otrok iz prvega zakona. Njegovi začetki šolanja naj bi bili v Ljubljani.⁴⁷ Sodeč po skupinski fotografiji vseh Gorupovih otrok, kjer z dve leti starejšim bratom Vladimirom nosita vojaško uniformo, je verjetno tudi on bil gojenec Vojnopomorske akademije. Bil je čudaške narave in samski. Kje je živel in kdaj je umrl, ni znano, vsekakor po letu 1945, ker je bil po drugi svetovni vojni navzoč pri zdradah družinskega shoda pri delitvi Gorupovega premoženja v Fiumicellu.

⁴⁷ Po Mileninem zapisu bi se dalo sklepati, da se je kot otrok šolal v Ljubljani, kjer je zbolel za tifusom, zato ga je mati z Reke "hodila obiskovat na Inštitut v Ljubljano". Kakšna šola ali internat naj bi bil ta "Inštitut", ni razvidno.

I. zakon Josipa Gorupa

Gorupov mavzolej na reškem pokopališču

Dve leti po zadnjem porodu je Gorupova žena Ana Pergkofer umrla in zapustila osem mladoletnih otrok. Užaloščeni soprog se je odločil za postavitev veličastne grobnice in njeno načrtovanje zaupal v Italiji šolanemu hrvaškemu kiparju *Ivanu Rendiću* (1849–1932), s katerim je prijateljeval v času, ko sta še oba živela in delovala v Trstu.⁴⁸ Rendić je namreč v tem času slovel kot izvrsten portretist in najboljši oblikovalec nagrobnih spomenikov. Med najlepšimi na reškem pokopališču Kozala gotovo sodi sedaj že hudo propadajoči monumentalni Gorupov mavzolej s kripto in kapelico v neoromanskem in bizantinskem slogu. Njegovo zunanost iz klesanih kamnov z horizontalnimi črnimi kamnitimi progami krasijo kapiteli z angelskimi glavami in reliefni simboli štirih evangelistov s hrvaškimi citati iz evangelija. Zaradi predragega vzdrževanja so Gorupovi nasledniki grobnico prepustili mestu. Ker so se med novopečenimi bogataši pojavili interesenti za njen odkup, je reško spomeniško varstvo leta 2001 razglasilo varstvene ukrepe za propadajočo grobnico.⁴⁹ Mesto naj bi se v najkrajšem času lotilo obnove zadnjega počivališča svojega pomembnega in zaslužnega občana, ki je kot veliki slovenski domoljub dal na grobnici vgraditi slovenski napis *RODOVINA JOSIP GORUPOVA*.

Leta 1882 je Rendić arhitekturo grobnice projektiral v dveh nivojih in jo oblikoval v mešanici več zgodovinskih slogov, kar je bilo tipično za grobne spomenike na evropskih pokopališčih v drugi polovici 19. stoletja. V spodnjem delu je načrtoval kripto s stranskimi nišami za krste, v zgornjem štirioglatu zaprto kapelico z menzo, oltarjem in mozaiki, osvetljeno skozi stekleno krovno kupolo.⁵⁰ Rendić se je na Gorupovo naročilo takoj odzval z modeliranjem portretov očeta in vseh osmih otrok. Z realističnim kiparskim izrazom je v dveh variantah izdelal visokoreliefne portretne študije⁵¹ in jih potem združene v družinski portret vkomponiral v monumentalni figuralni prizor s pretresljivim prikazom ločitve Josipa Gorupa in

⁴⁸ Kečkemet, Ivan Rendić, str.103, 199 in 264. Kolegu mag. Gojku Zupanu se lepo zahvaljujem, ker me je prvi opozoril na Gorupovo grobnico na Reki.

⁴⁹ *Uprava kulturne baštine, Konzervatorski odjel Rijeka* je z dopisom z dne 19. VII. 2001, števil. 2170-532-0-1 "dala pod preventivno zaščito mauzolej Gorup na groblju Kozala u Rijeci, polje D-II.5".

⁵⁰ Na mavzoleju, visokem ok. 800 cm, je vklesana signatura *RENDIĆ FECIT*. (Glavočić, Djela, str. 94–115).

⁵¹ Kečkemet, Ivan Rendić, str. 226 in 493, op. 734, katalog št. 70, str. 324. Zagrebška gliptoteka hrani obe varianti patiniranega mavčnega modela v velikosti 18 cm x 32 cm (sign. *I. Rendić 1881*) in 26 cm x 36 cm (sign. *I. Rendić*) ter tri portretne mavčne modele otroških glav; četrti model otroške glave je v Rendićevem domu v Supetru na Braču.

Ivan Rendić: Gorupov mavzolej na reškem pokopališču Kozala, 1882 (foto: Vesna Bučić, 2005).

Ivan Rendić: Nagrobni spomenik ločitve Gorupove družine od umrle matere, 1882, kamniti relief, 250 cm x 160 cm (Glavočić, Djela, str. 95).

njegovih otrok od prezgodaj umrle matere. Na 250 cm visoki in 160 cm široki plošči iz istrskega kamna je upodobljena celopostavna figura očeta, ki sedi pred ograjo terase obkrožen z osmimi otroki. Z iztegnjeno roko kaže na dva angela smrti, ki nosita pokojnico v nebo. Zanimivo je dokumentarno ozadje tega žanrskega prizora s ploskovitim reliefnim pejsažem sončnega zahoda nad Kvarnerskim zalivom ter vedutama stolpa in romarske cerkve na Trsatu. Rendić je bil kipar z izrazitim talentom za portretiranje in ustvarjanje sestavnih skulpturalnih kompozicij z vgrajenimi reliefnimi portreti pokojnikov. Slikoviti prizor slovesa od pokojne matere je bil po obsegu njegov največji relief in eno od najboljših del, kar jih je ustvaril v svojem obsežnem kiparskem opusu. Hrvaški in italijanski tisk sta zelo pohvalno pisala o Gorupovi grobnici in Rendiću je zamisel in modelacija tega narativnega reliefa prinesla veliko slavo. Pozneje je kipar vse portretne študije opremil z ovalno podlago in jih razstavil v dvorani stare borze v Trstu, časopis *Adrija* pa je o njih zapisal, da "... jim ni najstrožja kritika ne najde prigovora".⁵²

⁵² Prav tam, str. 104. Rendićevi portreti Gorupovih družinskih članov, izdelani kot študije za veliki relief v

Splitski umetnostni zgodovinar dr. Duško Kečkemet je v veliki monografiji o tem dalmatinskem kiparju zapisal, da je Rendić pri ustvarjanju Gorupovih družinskih portretov užival njegovo gostoljubnost kar dva meseca. V žal nikoli objavljenih spominih⁵³ Rendić opisuje Gorupa kot prijaznega, gostoljubnega in daleč najbolj darežljivega človeka med njegovimi naročniki. Duhoviti kipar je bil v Gorupovi hiši, polni otrok vedno dobrodošel. V času žalovanja ob izgubi Gorupove "ljubljene žene in matere" je z domislicami velikokrat nasmejal užaloščenega naročnika. S hudomušnimi šalami je nagajal mladi vzgojiteljici Gorupovih otrok in s tem "lepo Marilko" spravljal v zadrego. V spominih je z duhovitimi besedami zapisal, kako je gos-

mavzoleju, so bili razstavljeni v stavbi stare borze v Trstu v času velike "Umetniško-obrtne-gospodarske avstro-ogrske razstave", ki je privabila številne obiskovalce iz vse monarhije in ostalih evropskih dežel (prav tam, str. 493, op. 734). Veliki relief v kamnu je bil dokončan julija 1883 in je bil istočasno vstavljen v dokončani mavzolej.

⁵³ Kečkemet, Ivan Rendić, str. 103–104 in str. 463, op. 287. Avtobiografske beležke v rokopisu, med njimi "Moje gostovanje kod gosp. Gorupa na Rijeci", hrani arhiv Galerije v Splitu.

titelju z obrnjenimi žepi in brez besed nakazal, da je brez denarja. Dobrosrčni Gorup se je smeje odzval na kiparjevo nemo prošnjo in mu željo takoj izpolnil. Rendić je v svojih spominih hvalil Gorupa kot velikega dobrotnika, ki si je s podeljevanjem štipendij pridobil na Reki veliko popularnost, o sebi pa pravi, da je bil večkrat deležen njegove pomoči.

V času, ko je Rendić na Gorupovem domu modeliral devet družinskih portretov po živih modelih, je najbrž nastal tudi doprsni kip Josipa Gorupa, ki ga hrani Muzej moderne i suvremene umjetnosti na Reki.⁵⁴ Realistično portretno poprseje iz belega marmorja predstavlja moža petdesetih let, kar bi se časovno ujemalo z Rendićevo izdelavo portretov za družinski nagrobnik. Gorup je upodobljen v salonski suknji z nizkim ovratnikom in metuljčkom. Lasje so nakazano kodrasti, brki po modi časa povešeni in rahlo zasukani. Rendić je skušal na doprsnem portretu z Gorupovim resnim obrazom, ki ga je modeliral v realistični maniri, še bolj poudariti njegovo markantno osebnost. Kip je bil verjetno prenesen v muzej po smrti Gorupovega sina Aleksandra, zadnjega stanovalca v družinski vili.

Otroci iz drugega zakona s Klavdijo Keesbacher

Vera (Reka, 1884–?) se je poročila leta 1907 na Reki z zdravnikom dr. Heinrichom Ludwigom, ginekologom na Dunaju. Zakon je bil brez otrok in po ločitvi se je drugič poročila z baronom Vladimirjem Turkovičem iz Zagreba. Iz tega zakona sta hčerki Darinka, ki je umrla v New Yorku brez otrok, in Marija, poročena Grünwald, ki živi v Münchnu.

Milena (Reka, 1885 – Rim, 1971) se je poročila leta 1907 z ladijskim poročnikom Rafaelom Fioresejem, pozneje admiralom italijanske vojne mornarice. Živela sta v Benetkah in Rimu in nista imela otrok. Rokopise njenih spominov na mladostna leta hrani njena nečakinja Ksenija Turkovič v Zagrebu.⁵⁵

Aleksander (Reka, 1886 – Reka, 1949). Šolal se je na gimnaziji Theresianum na Dunaju in postal doktor prava. Bil je posestnik, ladjar in podpredsednik *Jadranske plovitbe* na Sušaku. Bil je veliki lovec kot večina Gorupovih otrok. Živel je v stanovanju očetove vile, ostal je samski, ker je imel

zaničljiv odnos do ženskega spola, kot je v spominih zapisala njegova sestra Milena. In tudi, da je bil brezbrizen do nekoč vzorno urejenega posestva, ki je po gospodarjevi smrti neustavljivo propadalo.⁵⁶ V Krivi Vrbi je podedoval vilo po eni svojih polsester, v Ljubljani pa je bil lastnik polovice hiše na Erjavčevi ulici. Poleg očeta in njegovih dveh žena je edini od Gorupovih otrok, ki je pokopan v kripti družinskega mavzoleja na reškem pokopališču.

Zora (Reka, 1887 – Ljubljana, 1931) se je leta 1907 poročila v Krivi Vrbi z rudarskim inženirjem Herbertom Luckmannom, ki je bil po smrti svojega tasta Josipa Gorupa izvoljen med upravitelje Gorupovega premoženja. Imela sta tri otroke: Maria, Ingo in Herberta. Zora se je leta 1931 smrtno ponesrečila na lovu v revirju Podpeč pri Ljubljani.

Natalija (Reka, 1889–?) se je prvič poročila leta 1913 z baronom Ottom Aichelburgom, drugič s Palmom in z njim imela hčerko Rosemarie. Zakon s Palmom je bil razveljavljen, zato je obdržala priimek prvega moža.

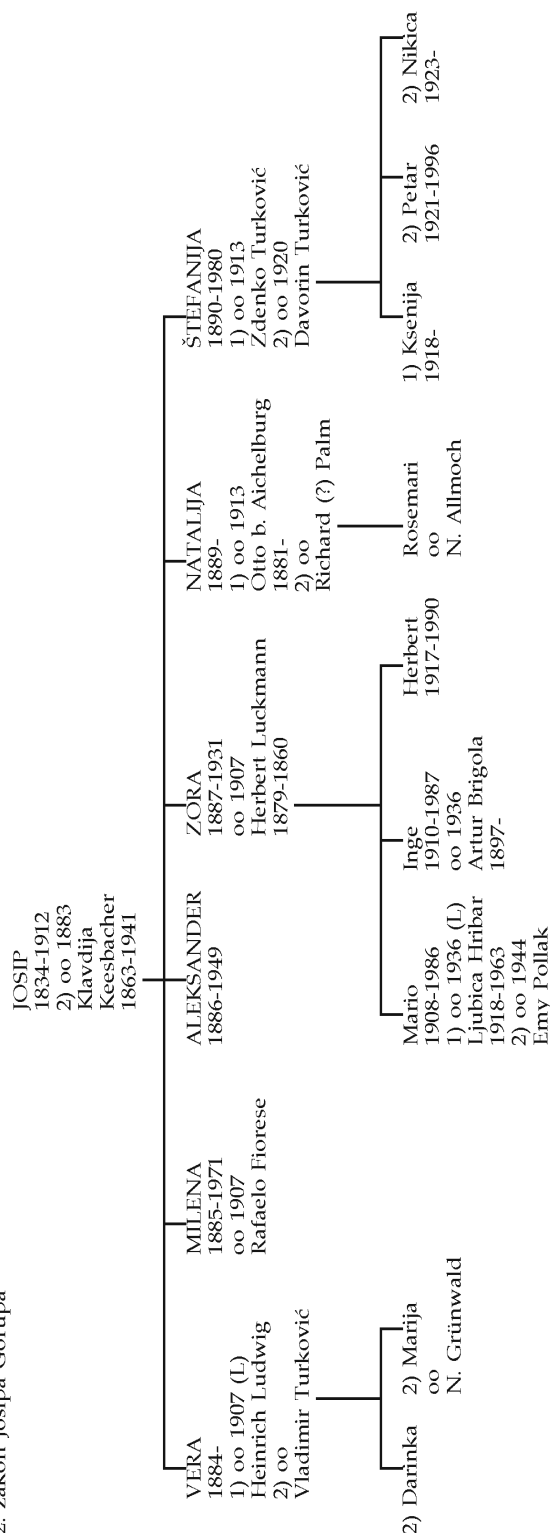
Štefanija (Reka, 1890 – Zagreb, 1980) se je prvič poročila leta 1913 z baronom Zdenkom Turkovičem in iz tega zakona je hči Ksenija (1918), ki živi v Zagrebu. Drugič se je poročila leta 1920 z bratrancom prvega moža baronom Davorinom Turkovičem, od 1919–1930 lastnikom dvorca Novo Celje. Iz tega zakona sta bila sinova Peter (1921–1996) in Nikola (1923), ki tudi živi v Zagrebu.

Druga Gorupova žena Klavdija je kot vdova zapustila družinsko vilo na Mlaki in se odselila, domnevno v eno od Gorupovih hiš v centru Reke. V stanovanju je ostal samski sin Aleksander. Ker je umrl brez naslednikov, je vilo na njegovo željo prevzela reška bolnica. V njej je danes onkološki oddelek.

⁵⁴ Gorupova marmorna bista, visoka 56 cm s signaturo *Rendić I.* na desni rami, je shranjena v muzejskem depozitu (inv. št. 124). Na željo Gorupovega sina Aleksandra je po njegovi smrti 1949 vilo prevzela reška bolnica in kip verjetno oddala Moderni galeriji, pozneje preimenovali v Muzej moderne i suvremene umjetnosti.

⁵⁵ Glej opombo 31.

⁵⁶ Milena v spominih opisuje, "kako je žalostno opazovati propadanje tega čudovitega posestva. Sandi (mišljen je brat Aleksander (op. a.)) je žal brezbrizen, preveč je za poslen in preveč nervozen, da bi skrbel zanj. Meynierjevi, ki žal v vili stanujejo, imajo vse mogoče prazne izgovore, da so morali posekati najlepša drevesa, med njimi čudovite stoletne ciprese, cela vrsta jih je stala pred vhomom v hišo; vse ostalo prepuščajo žalostnemu propadanju, le nekaj kvadratnih metrov pred hišo gojijo rože, zaradi česar je propadanje ostalih delov vrta še bolj vidno. Polbratje in polsestre to imenujejo "Micina navezanost na očetovo staro hišo" (gre za polsestro Marijo, por. Meynier, ki je živela v pritličju vile (op. a.)), jaz pa taka čustva drugače pojmem".

Josip Gorup sedemdesetletnik in "protektor umetnosti"

Leta 1904 je Josip Gorup slavil svoj sedemdeseti rojstni dan v krogu številnih otrok, sorodnikov in prijateljev. Spomin na obletnico hrani njegova vnukinja Ksenija Turković v Zagrebu. Hčerke, sinovi, snahe, zeti in vnuki, kolikor se jih je pač zbralo na Reki ob jubilejnem dogodku, so slavljencu poklonili plaketo (47 cm x 35 cm) z dvaindvajsetimi majhnimi ovalnimi fotografijami najožjih družinskih članov. V medaljonu na vrhu srebrnega okvirja je v kaligrafski pisavi vgrvirana napis: *Milemu /očetu in dedu / K njegovi / Sedemdesetletnici / 6. aprila 1904*. Čeprav so Gorupovi otroci živeli v Trstu in na Reki, vgrvirana čestitka dokazuje, da je bil njihov družinski jezik slovenščina. V lasti vnukinje sta še dve Gorupovi fotografiji 11 cm x 8 cm, verjetno prav tako narejeni ob njegovi sedemdesetletnici. Sivolasi Josip je fotografiran pred svojo vilo na Mlaki.

V istem stanovanju v Zagrebu je do nedavnega visel velik oljni portret viteza Josipa Gorupa.⁵⁷ Odlično ohranjeni oljni portret velikosti 120 cm x 90 cm v kvalitetno rezljanem in pozlačenem okvirju ima desno spodaj signaturo *P. Jovanovitz 1903*. Letnica poleg slikarjeve signature in v zgornjem levem kotu upodobljen Gorupov grb razkrivata, da je portret nastal na Dunaju prav v letu, ko ga je cesar poplemenitil in proglasil za viteza Slavinskega. Odlična upodobitev priletnega Josipa Gorupa je slikarska mojstrovina velikega srbskega slikarja *Paje Jovanovića* (1859–1957), najizrazitejšega predstavnika akademskega realizma pri južnih Slovanih. Po šolanju na Dunaju in Münchnu ter potovanjih po evropskih in jugoslovanskih deželah je sprva zaslovel po slikanju velikih platen z zgodovinskimi in folklornimi kompozicijami ter s prizori z eksotično tematiko. V začetku 20. stoletja, ko je že večinoma živel in ustvarjal na Dunaju, je bil največji in najobsežnejši del njegovega velikega umetniškega opusa prav slikanje portretov. Bil je prvi srbski slikar, ki je prodril v svet in si s portretiranjem ljudi iz kroga gospodarskih mogotcev, evropskih aristokratov in tudi članov vladarskih družin pridobil slavo in ime evropskega portretista.⁵⁸

⁵⁷ Medtem ko smo zainteresirani za odkup portreta ugibali, kako in kje dobiti denar, da bi ta za Slovenijo pomembna osebnost našla svoje mesto v enem od slovenskih muzejev, je lastnica leta 2006 portret prodala nam neznanemu kupcu. Na srečo sem portret eno leto prej fotografirala in tako nam je kot spomin na tega "finančnega genija", velikega mecena in slovenskega gospodarstvenika ostala le amaterska fotografija.

⁵⁸ *ELU*, 3, str 93–94.

Paja Jovanović: Josip Gorup pl. Slavinjski, 1903, olje platno, 120 cm x 90 cm (do leta 2006 v lasti Ksenije Turkovič; foto: Vesna Bučič, 2005).

Reprezentančni portret osivelega Gorupa s povešenimi brki je Paja Jovanović upodobil v naslonjaču s prekrižanimi nogami in s pogledom, uperjenim naravnost v gledalca. Skoraj celopostavna Gorupova figura, sedeča ob mizi z cvetličnim šopkom, pozira slikarju z mogočno dostojanstvenostjo. V desnici drži očala, z levico pa se naslanja na ročno oporo naslonjača. Portretiranec je z rahlim zasukom v levo upodobljen pred temnim nevtralnimi ozadjem. Njegov močno osvetljen in realistično zajet obraz loči od temnega oblačila le belina srajčnega ovratnika. Slikar je vso pozornost usmeril na slikanje Gorupovega obraza, na katerem je s plastičnim senčenjem inkarnata, polnega tople barvitosti, prepričljivo okarakteriziral Gorupovo mogočno osebnost. Njegova najmlajša hči Štefanija⁵⁹ je svojim otrokom vedno pripovedovala, da je Jovanovičev portret verna podoba njenega očeta.

V lasti zagrebških vnukov sta še bronasti plaketi z reliefnim profilnim portretom njunega starega

⁵⁹ Gorupova hči Štefanija, por. Turkovič je portret prevzela po smrti brata Aleksandra, ki je zadnji živel v očetovem stanovanju, kjer je portret tudi visel. Zapustila ga je otrokoma Kseniji in Nikoli, ki sta ga prodala nam neznanemu kupcu.

Klavdija Gorup, roj. Keesbacher, druga Gorupova žena, ok. 1900, pastel, 62 cm x 48 cm (last: Ksenija Turkovič, Zagreb; foto: Vesna Bučič, 2005).

očeta. Iz napisa na plaketi 1834–1904 / JOSIP GORUP je razvidno, da sta tudi reliefa nastala ob sedemdesetletnici slavnega moža. Če je signatura pravilno prebrana, naj bi bil avtor *Rudolf Marschall* (1873–1967), dunajski medaljer in izdelovalec plaket, od 1905 vodja dunajske graverske šole in leta 1954 dobitnik odlikovanja mesta Dunaj.⁶⁰ Bronaste odlitke portreta je Gorup porazdelil otrokom in zagrebška vnukinja je svoj odliček poklonila Narodnemu muzeju Slovenije.⁶¹ V njeni hiši je še pastelni portret njene ljubljanske babice (62 cm x 48 cm), Gorupove druge žene Klavdije Keesbacher, podpisana s popolnoma nečitljivo signaturo. Tu sta še ne-signirana velika oljna portreta Gorupovih hčera Milene, por. Fiorese in Štefanije, por. Turkovič (oba 80 cm x 70 cm). Po družinskem ustnem izročilu naj bi jih portretiral *Hermann Torggler* (1878–1939), v Münchnu šolani dunajski portretist, znan po por-

⁶⁰ Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon*, 23/24, str. 139. Bakreni relief velikosti 19,5 cm x 15 cm je signiran levo zgoraj *R. MARSCHALL fec.*

⁶¹ Gorupova vnukinja g. Ksenija Turkovič je v Zagrebu 12. februarja 2006 avtorici prispevka izročila Gorupovo portretno plaketo, ki jo je ta potem oddala Narodnemu muzeju Slovenije. V Oddelku za zgodovino in upornobno umetnost je inventarizirana pod številko N 27073.

tretiranju oseb iz visokega plemstva.⁶² Za otroški pastelni portret Gorupove vnukinje Ksenije Turković s signaturo *Schönbeck 920* (50 cm x 40 cm, oval) za sedaj nimam podatkov o avtorju.

V biografijah slovenskih slikarjev *Ivana Franketa* (1841–1927) in *Ludvika Grilca* (1851–1910) se med naštevanjem njunih del omenja tudi portretiranje Gorupove družine. V biografskem zapisu za Franketa piše samo "*Josip Gorup in družina (Reka)*" brez navedbe letnice slikanja,⁶³ med Grilčevimi biografskimi podatki pa, da je "*1874 do 1875 slikal pri mecenu Josipu Gorupu na Reki*".⁶⁴ Sodeč po citiranih letnicah naj bi komaj triindvajsetletni Grilc po prekinjenem šolanju na dunajski umetniški akademiji portretiral Gorupova zakonca in verjetno njuna mladoletna sinova Kornelija in Milana. Iz Vurnikovih spominov na Ivana Franketa⁶⁵ lahko sodimo, da naj bi Gorupovi portreti na Reki nastali po slikarjevem obisku svetovne razstave na Dunaju, torej po letu 1873. Nedvomno je šlo za kvalitetnejše portrete od Grilčevih, kajti Franke je v času slikanja Gorupove družine že sodil med značilnejše predstavnike slovenskega realizma. Iz Rendičevih spominov vemo, da so bili umetniki v Gorupovem domu na Reki lepo sprejeti in verjetno dobro honorirani. Kipar Rendič je namreč v spominih zapisal, da je bil med modeliranjem Gorupa in njegovih osmih otrok deležen velike gostoljubnosti. Nedvomno so družinski portreti imeli v Gorupovi hiši pomembno mesto, ko pa so si hčerke in sinovi ustvarili lastne domove, so jih gotovo odnesli s seboj. Za najmlajšo hčer Štefanijo, poročeno z baronom Turkovičem v Zagrebu, vemo, da je svoj mladostni portret odnesla v novi dom in slika je še danes v stanovanju njene hčerke v Zagrebu.

V opisovanju Gorupovega življenja in njegovih velikanskih dosežkov je treba še posebej omeniti njegov odnos do kulture in pojasniti, zakaj ga je reška umetnostna zgodovinarica v naslovu članka imenovala za "protektorja umetnosti".⁶⁶ Josip Gorup je bil genialni poslovni človek z visoko razvito estetsko kulturo in prefinjen ljubitelj umetnin. Cenil je stvaritve iz vseh vej likovne umetnosti in med snovalci arhitekture, kiparstva in slikarstva izbiral med najboljšimi. Iz sosednjega Trsta je pripeljal renomiranega arhitekta za izgradnjo tedaj najbolj monumentalne palače na Reki in someščanom zapustil pomemben spomenik iz obdobja historicističnega stavbarstva. V njegovem domu na Reki je modeliral družinske portrete in ustvarjal skice za družinski mavzolej tedaj najbolj sloveči hrvaški in tudi v Trstu zelo renomirani kipar. Tudi za portret na bro-

nasti plaketi ob sedemdesetletnici je izbral najboljšega dunajskega medaljerja, za veliki oljni portret pa zelo proslavljenega slikarja, katerega platna evropskih aristokratov in celo vladarjev visijo v evropskih muzejih. Seveda mu je finančna plat omogočala, da je lahko za uresničitev želja izbiral med najboljšimi umetniki, ki so bili v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja na višku svoje ustvarjalnosti.

Spomini na Josipa Gorupa in na njegova vnuka na strmolskem gradu

Gorupova družina in otroci pomembnega Ljubljana Dragotina Hribarja (1862–1935) so bili prijateljsko in sorodstveno tesno povezani. Josipova vnukinja Ksenija, hčerka Milana in Amalije Gorup, je bila poročena z Dragotinovim sinom, ljubljanskim industrialcem in graščakom Radom Hribarjem. Nekaj časa sta živela na gradu Strmol pri Cerkljah na Gorenjskem, odkoder so ju gorenjski partizani leta 1944 pod obtožbo kolaboracije z Nemci, odpeljali v gozd pri Mačah pri Predvoru in na krut način umorili.⁶⁷ Po nacionalizaciji gradu je Strmol postal protokolarni objekt in v grajskih interierjih prepoznamo nekaj spominskih predmetov, ki izvirajo iz Gorupovega lastništva. Gre za srebrnino s posvetili in lastniškimi monogrami, ki so neposredno povezani z vnukinjo Ksenijo in njenim najbližjim sorodstvom: s sestro Eleonoro, z očetom Milanom in s starim očetom Josipom Gorupom. Naj omenim med njimi samo Josipov veliki srebrni jedilni pribor za 18 oseb, sestavljen iz 315 kosov z vgraviranimi monogrami *JG*. Po Josipu je pribor podedoval sin Milan, po njegovi zgodnji smrti mati Amalija, leta 1926 pa ga je verjetno kot poročno darilo dobila hči Ksenija. Možno je, da so nekateri dragocenejši kosi med kvalitetnim keramičnim, porcelanskim in steklenim inventarjem, predvsem med srebrnino in kompleti jedilnih servisov, pa tudi med stilnim pohištvom, del dote bogate Gorupove vnukinje Ksenije.⁶⁸

Med likovnimi deli je na gradu ohranjenih več kot 30 signiranih slikarskih del Josipa (Jozija) Gorupa (1898–1926), Ksenijinega brata in Josipovega vnuka. Gre za mladostna dela talentiranega akademskega slikarja, ki je zaradi nesrečne ljubezni naredil samomor v Triglavskem pogorju.⁶⁹ Kvalitetne akvarele, tempere in olja s povečini upodobljenimi živalskimi motivi je sestra Ksenija po letu 1937 prenesla v tedaj obnovljene strmolske interierje. Nekateri med njimi so bili leta 1926 razstavljeni na skupni razstavi z Božidarjem Jakcem v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani in razstava je

⁶² Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon*, 33/34, str. 289–290.

⁶³ *SBL*, I, 1925, str. 185–186; Vurnik, *Spomini*, str. 32–33.

⁶⁴ *SBL*, I, 1925, str. 260–261; Cevc, *Slikar Grilc*, str. 66.

⁶⁵ Vurnik, *Spomini*, str. 32–33.

⁶⁶ Gl. op. 10.

⁶⁷ Več člankov v gradu Strmol posvečeni številki *Kronike* (2, 54, 2006) opisuje to tragično dejanje.

⁶⁸ Bučić, *Strmolski interierji*, str. 357 in 359; Simoniti, *Srebrnina*, str. 286 in 291.

⁶⁹ Globočnik, *Slikarska zbirka*, str. 312–315.

naletela na ugodne odmeve. Na Strmolu sta bila med grajskimi slikami še dva Ksenijina portreta, in sicer olje slikarke Ivane Kobilce⁷⁰ in grafika Božidarja Jakca.⁷¹ Po tragični smrti Hribarjevih zakoncev je Ksenijina mati Amalija ob odhodu z gradu leta 1945 portreta odnesla s seboj. Ker ji je zatočišče nudil grajski arhitekt Miha Osolin na svojem domu v Šentvidu pri Lukovici,⁷² mu je portreta podarila. Po njegovi smrti ju je podedovala nečakinja, ki je potem Kobilčin portret prodala Mestnemu muzeju v Ljubljani.

Sklep

Čprav je Josip Gorup v mladih letih zapustil svojo rojstno vas in krajši čas deloval v Trstu ter večji del bogatega in ustvarjalnega življenja preživel na Reki, je bil in ostal zaveden Slovenec. Njegovi rojaki, politiki in kulturniki se ga spominjajo kot velikega domoljuba in dobrotnika, ki je vsekozi sodeloval pri humanitarnih akcijah in kot velikodušni podpornik pomagal številnim kulturno-prosvetnim ustanovam. Slovenski in hrvaški javnosti je zapustil lepo število monumentalnih objektov utilitarnega značaja in stavbe iz obdobja reškega in ljubljanskega historicizma služijo še danes svojemu prvotnemu namenu.

V zapisu še zdaleč ni zajet ves opus Gorupove ustvarjalnosti. Njegova dejanja na različnih poljih še niso do kraja ovrednotena in čakajo na nadaljnje raziskovanje. Dopolnila naj bi se z izidom monografije o tem velikem mecenu in enem najuspešnejših slovenskih gospodarstvenikov, ki ga verjetno brez pretiravanja štejejo med najbogatejše Slovence vseh časov. Zavzeto in tiho jo pripravljajo hvaležni sovaščani *Kulturnega društva Slavina* v njegovi rojstni vasi.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Angelike in Rada Hribarja, Ljubljana.

Arhiv Ksenije in Nikole Turković, Zagreb.

Zapiski in spomini Milene Fiorese, roj. Gorup

⁷⁰ Portret Ksenije Hribar, roj. Gorup, o. pl. 66 cm x 55 cm, sign. l. sp. *Kobilca*, okr. 1923/24. Portret je bil razstavljen in objavljen v katalogu razstave: Zalar, *Podobe*, str. 92. Fotografija portreta je reproducirana v reviji *Kronika 2*, 54, 2006, str. 228.

⁷¹ Portret Ksenije Hribar, roj. Gorup, grafika, 20 cm x 17 cm; sign. l. sp. 14. XII. 1926 Ljubljana 26, II. odtis (poskus); d. sp. *B. Jakac*. Grafika je v lasti Osolinove nečakinje gospe Čeplak v Ljubljani.

⁷² Bučič, Strmolški interierji, str. 359. V zahvalo za gostoljubnost v Šentvidu je Amalija Gorup podarila arhitektu Osolinu pladenj iz bakrene pločevine z reliefno upodobitvijo antične zgodbe o Hefajstu, bogu vulkanov (oval, 53 cm x 69 cm). Pladenj je danes v lasti gospe Čeplak v Ljubljani.

(rokopis in delno tipkopis v nemščini; ustni viri ga postavljajo v trideseta leta 20. stoletja).

SŠM – Slovenski šolski muzej

Šolstvo v Postojni.

Župnijski urad, Slavina.

Rodovniška skica družine Gorup.

ČASOPISNI VIRI

Slovan, II, 1904.

Učiteljski tovariš, 1891.

USTNI VIRI

Turković, Ksenija (1918) in Nikola (1923), Zagreb.

LITERATURA

Bučič, Vesna: Strmolški interierji, pred letom 1945 in po njem. *Kronika*, 2, 54, 2006, str. 347–360.

Cevc, Emilijan: Slikar Ludvik Grilc. *Idrijski razgledi II*, 2, 1957, str. 66–67.

Enciklopedija likovnih umjetnosti (ELU). Zagreb : Leksikografski zavod FNRJ, 3, 1964, str. 93–94.

Enciklopedija Slovenije (ES). Ljubljana : Mladinska knjiga, 3, 1989, str. 301; 4, 1990, str. 374; 5, 1991, str. 40; 10, 1996, str.161.

Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser Österreich, 1908/09. Wien : Otto Maass' Söhne, 1909, str. 211–213.

Glavočić, Daina: Djela kipara Ivana Rendića na Kozali i Trsatu. *Kozala*. Rijeka : Komunalno društvo Kozala, 2000, str. 94–115.

Glavočić, Daina: Grobna arhitektura. *Arhitektura historicizma u Rijeci 1845–1900*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001, str. 346–359.

Glavočić, Daina: Stambena arhitektura. *Arhitektura historicizma u Rijeci 1845–1900*. Rijeka : Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001, str. 118–155.

Globočnik, Damir: Slikarska zbirka v gradu Strmol. *Kronika*, 2, 54, 2006, str. 303–316.

Granda, Stane: Josip Gorup – najbogatejši Slovenec, pa ne le zase. *Slavenski zbornik* (zbral in uredil Janko Boštjančič, Kulturno društvo Slavina). Vrhnika : Galerija 2, 2005, str. 329–340.

Hribar, Ivan: *Moji spomini*. Ljubljana : Slovenska matica, 1983.

Ivančević, Nataša: Hoteli. *Arhitektura historicizma u Rijeci 1845–1900*. Rijeka : Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001, str. 306–312.

Ivančević, Nataša: Individualna stambena izgradnja *Arhitektura historicizma u Rijeci 1845–1900*. Rijeka : Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001, str. 160–168.

Josip Gorup pl. Slavinjski. *Ljubljanski zvon*, 32, 1912, str. 278.

- Kečkemet, Duško: Ivan Rendić, život i djelo. *Brački zbornik* br. 8. Supetar : Skupština općine Brač, 1969.
- Lukežič, Irvin: Riječki Rothschild, Josip vitez Gorup pl. Slavinjski, slovenski dobrotvor, veleposjednik i tvorničar, najbogatiji riječki građanin. *Novi list*, Rijeka, priloga *Mediterran*, 16. 9. 2001, str. 6–7.
- Matejčić, Radmila: *Kako čitati grad. Rijeka jučer, danas*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1988.
- Pahor, Miroslav: *Sto let slovenskega ladjarstva, 1841–1941*. Piran : Splošna plovba, 1969.
- Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL)*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, I, 1974–1981, str. 457.
- Savnik, Roman: Pomembni Pivčani in njihovi neposredni sosedje. *Ljudje in kraji ob Pivki* (urednik Silvo Fatur). Postojna : Kulturna skupnost, 1975, str. 100–114.
- Simoniti, Marjetica: Srebrnina na gradu Strmol. *Kronika*, 2, 54, 2006, str. 285–292.
- Slovenski biografski leksikon (SBL)*, Ljubljana : Zadržna gospodarska banka, I, 1925, str. 185–186, 234 in 260–261; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, IV, 1980–1991, str. 137 in 174.
- Terčon, Nadja: *Z barko v Trst (1850–1918)*. Koper : Knjižnica Annales majora, 2004.
- Thieme-Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler: von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig, 1999 (ponatis), zv. 23/24, str. 139 in zv. 33/34, str. 289–290.
- Valenčič, Vlado: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do zač. 20. stoletja. *Kronika*, XVIII, 1970, št. 3, str. 135–146.
- Vurnik Stanko: Spomini na Ivana Franketa. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 3, 1923, str. 32–43.
- Zabukovec, Janez: *Slavina, prispevek k zgodovini župnij ljubljanske škofije*. Vrhnika : Galerija 2, 2002, str. 297–298. (Izvirna izdaja v Ljubljani, Zadružna tiskarna 1910).
- Zalar, Franc: *Podobe ljubljanskih meščanov*. Ljubljana : Mestni muzej, 1992.
- Žic, Igor: *Riječka gostoljubivost. Hoteli, restorani, gostionice, kavane, kupališta*. Rijeka : Adamić, 2000.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Josip Gorup von Slavina – zwischen Wirtschaft, Kunst und Familie

Josip Gorup (1834–1912) wurde im innerkrainischen Dorf Slavina südlich von Adelsberg

(Postojna) geboren. Zuerst arbeitete er bei seinem Onkel Janez Kalister, Großhändler in Triest. Nach dessen Tod übernahm er die Leitung des Unternehmens, in dessen Rahmen er sich mit Finanzgeschäften, Eisenbahnbau und Pachten von Nutzungseigentum beschäftigte. Dank den Millionen, die er von seinem Onkel geerbt hatte, die er mit großem finanziellem Geschick um ein Vielfaches zu mehreren wusste, schwang sich dieser bescheidene und einfache Innerkraner an die Spitze selbst der Geschäftswelt der Habsburgermonarchie. Nach seiner Übersiedlung nach Rijeka (Fiume), wo er 1876 ein eigenes Unternehmen gründete, legte er sein Kapital in verschiedenen Unternehmen im Bereich des Bank- und Versicherungswesens an und wurde zum Hauptaktionär der Dampfschiffahrtsgesellschaften der damaligen Habsburgermonarchie. Im Zentrum von Rijeka (Fiume) errichtete er große Wohngebäude, das monumentale Gebäude des Grand Hotel Europa, eine Familienvilla und eine großartige Familiengruft nach den Plänen des kroatischen Bildhauers Ivan Rendić.

Die Klagenfurterin Anna Pergkofer von Perghoffen gebar ihm in der ersten Ehe acht, Klaudija Keesbacher aus Laibach (Ljubljana) in zweiter Ehe aber sechs Kinder. Er war eng mit Laibach verbunden, wo er nach dem katastrophalen Erdbeben zwischen 1896 und 1898 vier große Wohngebäude für das Laibacher Beamtentum erbaute. Als nationalbewusster und fortgeschrittener Slowene unterstützte er materiell slowenische Wohltätigkeits-, Kultur- und Wirtschaftsvereine und erwarb sich den Ruf eines nationalen Wohltäters und Mäzens. Finanziell ermöglichte er den Bau einiger Schulen, unter anderen auch des Mädchenlyzeums in Laibach, im Kulturbereich verlegte er den zweiten und dritten Band der Poesien von Simon Gregorčič. 553 Städte verliehen ihm die Ehrenbürgerschaft, 22 Vereine die Ehrenmitgliedschaft. Von Kaiser Franz Joseph wurde er mit dem Ritterkreuz des Franz-Joseph-Ordens ausgezeichnet, 1903 in den Adelsstand mit Diplom und Wappen erhoben, zu welchem sich dieser große Patriot den Namen seiner Geburtsstadt als Attribut wählte. Fortan schrieb er sich Josip Gorup von Slavina. Als äußerst erfolgreicher Finanzmann und Wirtschaftler wird er von den slowenischen Historikern zu einem der reichsten Slowenen aller Zeiten gezählt, betrug sein Vermögen doch unglaubliche 40 Millionen Kronen.